

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ТА АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО
СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ**

Болдирєва Л.М., к.е.н., доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Досліджено сутність категорій «економіка». Встановлено, що поняття «економіка», «народне господарство», «національна економіка» ототожнюються. Доцільно під сектором економіки вважати велику її частину, тобто сукупність галузей, об'єднаних певною метою та функціями. Розглянута класифікація секторів економіки за різними ознаками, у зв'язку із чим економіка держави може бути представлена як 2-, 3-, 4-, 5-секторіальна. Встановлено, що агропродовольчий сектор економіки України – це велика її частина, що включає сільське господарство, харчову промисловість і торгівлю харчовими продуктами, об'єднані метою забезпечення продовольчої безпеки держави та соціально-економічного розвитку працівників зазначених галузей економіки і сільської місцевості. Доведено, що при аналізі підходів щодо формування продовольчого забезпечення доцільно виділяти два концептуальних підходи: маркетинговий і логістичний. Логістична модель агропродовольчого сектора економіки, зокрема, має включати відповідні ринки ресурсів (продукції).

The essence of the categories of «economics» has been investigated. It was established that the terms «economics», «economy», «national economy» are identified. It is reasonable to assume under the economic sector most of it, which is a set of branches, united for a purpose and functions. Classification of sectors on various grounds has been considered, due to it state's economy than can be represented as a 2 -, 3 -, 4 -, 5-sectorial. It was established that the agri-food sector in Ukraine – is a big part of its economy, which includes agriculture, food processing and trade of food, combined to ensure food security and socio-economic development of the employees of these sectors of the economy and the countryside. We prove that analysing approaches to the formation of food supply it is reasonable to distinguish two conceptual approaches: Marketing and Logistics. Logistic model of agri-food sector, in particular, includes relevant market resources (products).

Постановка проблеми. Продовольче забезпечення населення країни є одним із важливих завдань агропродовольчого сектора економіки та органів державного управління з метою формування продовольчої безпеки. Окрім цього актуалізується завдання розвитку сільських територій, як середовища існування сільських жителів.

Методичні підходи до вирішення цих важливих завдань впродовж останніх 30-40 років в Україні змінювалися. На сьогодні актуальним, на наш погляд, є теоретичне обґрунтування структури агропродовольчого сектора економіки та його місця в економіці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики функціонування агропродовольчого сектора присвячені праці багатьох вчених, серед яких, зокрема, можна виокремити В. Апопія, І. Лопашука [2], П.О. Заремби [9], Е.Н. Крилатих [10], Ю.М. Лопатинського [11], Л. Малассіса [13], О.В. Шубравської [23], В.М. Яценка [24] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження категорії «агропродовольчий сектор» як складової економіки України, її ідентифікації та аналіз концептуальних підходів до формування продовольчого забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження змісту категорії «економіка» свідчать про наявність дещо різних методологічних підходів. Аналіз свідчить, що категорія «економіка» розглядається щонайменше з п'яти точок зору.

По-перше, в радянські часи і частково в нинішню епоху економіку розглядають:

- як сукупність суспільно-виробничих відносин [6, с. 140; 21, с. 236; 17, с. 786];

- як сукупність виробничих відносин [18, с. 786; 22, с. 1530];

- як сукупність відносин, пов'язаних з виробництвом і усією господарською діяльністю людей [26].

По-друге, поняття «економіка» тлумачиться:

- як сфера суспільного життя, в якій здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності [5, с. 380];

- як народне господарство країни або його галузь [6, с. 140; 21, с. 236; 22, с. 1530];

- як господарство окремого регіону, країни, групи країн, усього світу [26].

По-третє, економіка розглядається як процес:

- процес суспільного відтворення [19];

- організація, структура і стан господарського життя чи якої-небудь галузі господарської діяльності [18, с. 786];

- господарська і фінансова діяльність [17, с. 636];

- будь-яка діяльність людей, що пов'язана із забезпеченням матеріальних умов життя [26];

- вибір між різними технологіями виробництва, між виробництвом різних товарів і послуг [25, с. 38].

По-четверте, терміном «економіка» позначають:

- економічні науки [22, с. 1530];

- науки, що вивчають специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва [6, с. 140; 21 с. 236];

- наукові дисципліни, що вивчають яку-небудь галузь виробничої діяльності [18, с. 786], фінансово-економічну сторону якої-небудь галузі господарської діяльності [17, с. 636];

- суспільна наука, що вивчає вибори, які люди здійснюють, використовуючи обмежені ресурси для задоволення своїх бажань [4, с. 8];

- наука, яка досліджує проблеми ефективного використання обмежених виробничих ресурсів чи управління ними з метою досягнення максимального задоволення матеріальних потреб людини [12, с. 18];

Зокрема, лауреат Нобелівської премії Поль Самуельсон у підручнику «Економіка» зазначає: «Економіка – це дуже важлива дисципліна. Разом з цим це дуже цікавий предмет» [20, с. 10].

Крім того, економіка розглядається: як структура і фінансово-матеріальний стан якої-небудь галузі матеріальної діяльності; як матеріали з питань науки, що вивчає фінансово-економічну сторону якої-небудь галузі матеріальної діяльності [17, с. 636].

Поряд з категорією «економіка» в літературі вживається поняття «народне господарство» та «національна економіка». Частина авторів поняття «національна економіка» та «народне господарство» ототожнюють [16].

Основним критерієм формування секторіальної структури національної економіки є інституційна одиниця – сектор [7]. Розглядаючи поняття «сектор», варто звернути увагу на сутність цього поняття: сектор – це частина економіки, яка характеризується певними економічними й соціальними рисами. На наш погляд, під сектором економіки розуміється велика її частина, тобто сукупність галузей, об'єднаних певною метою та функціями.

Сектори економіки можна класифікувати наступним чином:

- за формою власності (державний та приватний сектори);
- за рівнем зв'язку з ринком (ринковий і неринковий сектори);
- за техніко-економічними особливостями галузями економіки (первинний, вторинний, третинний сектори);
- за видом продукції, що виробляється (первинний, вторинний, третинний, четвертинний сектори);
- за видами економічної діяльності (реальний, невиробничий, фінансовий, зовнішній сектори);
- за інституціональною ознакою (сектори домашніх господарств, підприємств, державних установ, зовнішній);
- за значенням в господарських відносинах (первинний, вторинний, третинний, четвертинний, п'ятеринний сектори);
- за принципом реальності економіки (сектор реальної економіки, що включає три підсектори, та сектор фіктивної економіки, що включає два підсектори).

У світовій економіці застосовуються різноманітні підходи до аналізу економічного розвитку. Так, ОЕСР використовує структуру економіки на основі використання 5-секторної моделі Д.Белла, виокремлюючи при цьому сільське господарство. Світовий банк застосовує 3-секторну модель Фішера-Кларка [3, с. 14, 219].

Поняття «агропродовольчий сектор» використовується уже тривалий час. Підходи науковців до цього терміну різняться. Якщо Л.Малассіс [13] агропродовольчий сектор розглядає як комплекс галузей, що виконує функцію забезпечення продовольством, то, на думку Е.Н. Крилатих [10] до цієї функції додається соціальна екологічна та інноваційна функції. Враховуючи важливе місце України у продовольчому забезпеченні планети (особливо в останні роки), О.В. Шубравська [23] вітчизняний агропродовольчий сектор розглядає як складову світової агропродовольчої системи.

Втім, в окремих працях [1; 8] спостерігається ототожнення понять «агропродовольчий сектор економіки» та «аграрний сектор економіки». Таке ототожнення зазначених понять, на наш погляд, є не досить коректним, оскільки цими дослідниками аграрний сектор економіки представлений в основному сільським господарством та виробничо-технологічним обслуговуванням, що забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції.

З урахуванням зазначених підходів агропродовольчий сектор, на наш по-

гляд, характеризується такими головними соціально-економічними ознаками:

1) підпорядкованістю виробничо-комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств, фермерських та селянських господарств задоволенню потреб внутрішніх і зовнішніх споживачів продовольства;

2) наявністю необхідних умов для вертикальної інтеграції виробників продукції рослинництва та тваринництва, підприємств харчової промисловості та реалізації продовольства;

3) виконання важливої загальнодержавної соціальної функції, що полягає у створенні необхідних умов для формування продовольчої безпеки країни.

4) специфічними умовами життєдіяльності сільськогосподарських товаровиробників, що зумовлює їх проживання у сільській місцевості, і відповідно, розвиток відповідної соціальної інфраструктури сільської місцевості;

Підходи науковців до структури агропродовольчого сектора певним чином відрізняються. Якщо П.О. Заремба [9] вважає, що агропродовольчий сектор структурно включає блоки-підсистеми, то Е.Н. Крилатих [10] – виокремлює сфери діяльності. З іншого боку, важливо, що зазначені дослідники виділяють логістичні складові агропродовольчого сектора: матеріально-технічне забезпечення як окремий блок-підсистема (П.О. Заремба), зберігання, транспортування й реалізація кінцевої продовольчої продукції як окрему сферу діяльності зазначеного сектора (Е.Н. Крилатих).

Шестисекторну модель інституціональної інтеграції аграрної сфери запропоновано Ю.М. Лопатинським [11]. Вона включає: виробництво ресурсів для сільського господарства; безпосередньо сільське господарство; сектор переробки сільськогосподарської сировини; сфера обігу; транспортно-комунікаційну, науково-інформаційну та фінансову інфраструктуру; сектор державного регулювання сільського господарства.

Однак секторіальний підхід до структури національної економіки, з нашого погляду, обмежений можливістю подальшого розгляду структури аграрного сектора на такому рівні як агропромисловий комплекс та агропродовольчий комплекс.

Поряд з поширеним у наукових колах твердженням про центральне місце сільського господарства у системі продовольчого забезпечення існують й альтернативні підходи. Так, В.П. Можін [15] вважає, що сільське господарство все більше втрачає безпосередній контакт зі сферою споживання, а попит на первинну сільськогосподарську сировину стає похідним від попиту на продукцію переробної промисловості.

Ця позиція знаходить своїх прихильників. Зокрема, В.М. Яценко переконаний, що «переробна промисловість має стати основним інтегратором і організатором процесу виробництва продовольства» [24].

З іншого боку досить цікавим є методичний підхід В.Апопія та І.Лопашука [2], які досліджують взаємодію аграрної сфери (розуміючи під цим поняттям сільське господарство) і роздрібною торгівлі, при цьому оминаючи таку проміжну ланку формування продовольчих ресурсів, як харчова промисловість.

Агропродовольчий сектор економіки, на наш погляд, має дві головні

складові (сільське господарство і харчову промисловість) й допоміжну – торгівлю продовольчими товарами. Слово «агропродовольчий» у словосполученні «агропродовольчий сектор», на нашу думку, підкреслює центральне місце як сільського господарства, так і переробної промисловості як головних ланок виробництва продовольства.

Проведені нами дослідження показали про доцільність виділення двох концептуальних підходів до продовольчого забезпечення: маркетингового та логістичного.

Маркетингова концепція продовольчого забезпечення передбачає пріоритет споживача, до якого через систему торгівлі доводиться продовольство. Як правило, виробником продовольства є підприємства харчової промисловості, тоді сільське господарство як виробник сировини виходить за межі системи. Очевидно, що при цьому йде мова про таку схему (рис. 1).

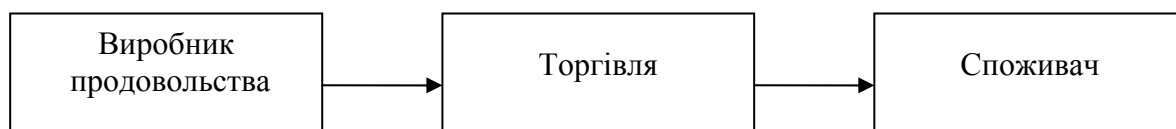

Рис. 1. Схема продовольчого забезпечення через торгівлю
Джерело: власна розробка

Логістична концепція формування агропродовольчого комплексу, на наш погляд, має ґрунтуватися на управлінні наскрізним матеріальним потоком, що пронизує сферу виробництва продовольства і доведення його до споживача. З огляду на зазначене доцільний кібернетичний підхід до структури агропродовольчого комплексу (рис. 2).

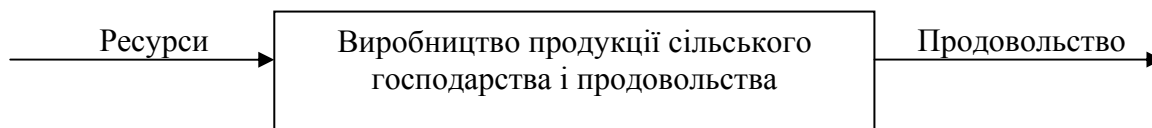

Рис. 2. Схема виробництва продукції сільського господарства і продовольства
Джерело: складено з урахуванням підходів [14]

Цей підхід передбачає, що на вході «чорної скриньки» (рис. 2) знаходяться ресурси, які надходять у систему із зовнішнього середовища: енерго-ресурси, мінеральні добрива, ядохімікати, технічні засоби, інші матеріали, що виробляє промисловість; фінансові ресурси (позичкові); інформація, зокрема технології; трудові ресурси.

По суті логістична система виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства має включати: 1) сільськогосподарське виробництво; 2) переробку сільськогосподарської продукції (виробництво продовольства). Очевидно, крім цього включається логістична інфраструктура (транспорт, сховища та ін.).

У даному випадку вітчизняне сільське господарство та переробна промисловість є партнерами. Хоча, слід врахувати, що частина сільськогосподарської сировини (зокрема, зерно, насіння соняшника та ін.) йде на експорт, а з іншого боку, частину сільськогосподарської сировини переробна промисловість одер-

жує з-за кордону (наприклад, м'ясо), яке переробляє в продовольство.

На рис. 3 наведена логістична модель агропродовольчого сектору економіки, яка, на відміну від існуючих підходів включає відповідні ринки ресурсів (продукції).

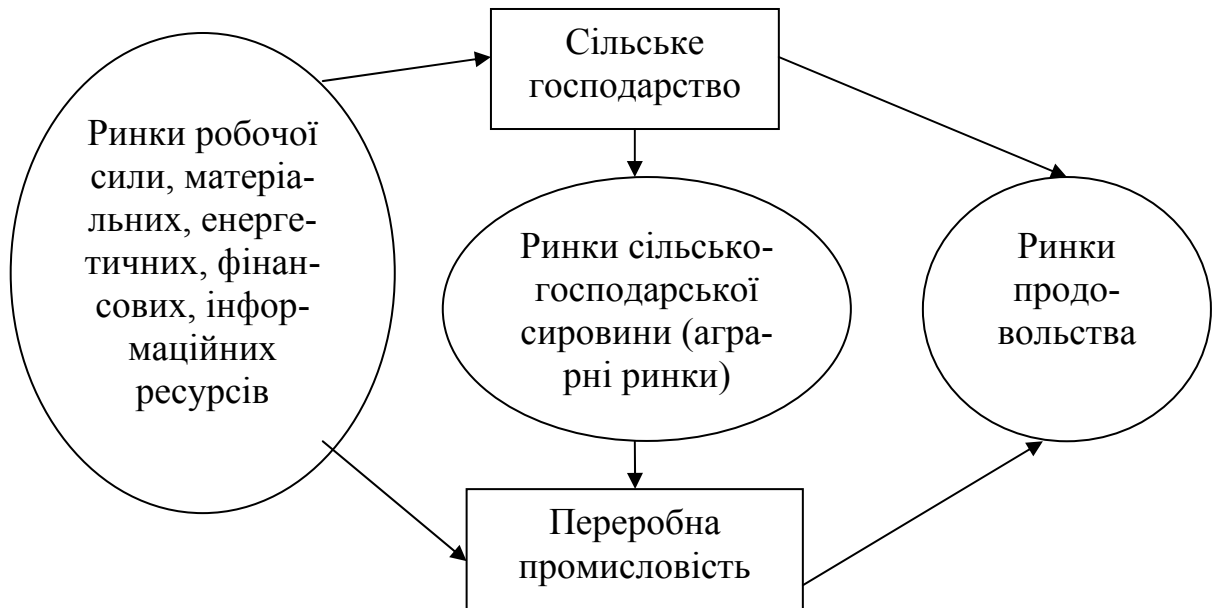

Рис. 3. Логістична модель агропродовольчого сектору економіки
Джерело: власна розробка

Аналізуючи методологічні підходи до структури агропродовольчого сектору, зазначимо, що домінують два методологічні підходи: 1) галузевий; 2) продуктовий (міжгалузевий).

Кожен із зазначених методологічних підходів має свої переваги і недоліки. Якщо реалізовувати логістичний підхід, що передбачає наявність наскрізного потоку, то перевагу у такому випадку слід надати продуктовому підходу.

Висновки. 1. Категорія «економіка» переважно тлумачиться таким чином: 1) сукупність суспільно-виробничих відносин; 2) народне господарство країни, регіону, галузі; 3) господарська діяльність; 4) економічні науки.

2. Аналіз категоріального апарату свідчить, що в багатьох літературних джерелах поняття «економіка», «народне господарство», «національна економіка» ототожнюються.

3. Під сектором економіки доцільно, на наш погляд, вважати велику її частину, тобто сукупність галузей, об'єднаних певною метою та функціями.

4. Сектори економіки класифікуються за різними ознаками, у зв'язку із чим економіка держави може бути представлена як 2-секторіальна, 3-секторіальна, 4-секторіальна, 5-секторіальна.

5. Агропродовольчий сектор економіки України, на наш погляд, це велика її частина, що включає сільське господарство, харчову промисловість і торгівлю харчовими продуктами, об'єднані метою забезпечення продовольчої безпеки держави та соціально-економічного розвитку працівників зазначених галузей економіки і сільської місцевості.

6. При аналізі підходів щодо формування продовольчого забезпечення доцільно виділяти два концептуальних підходи: маркетинговий і логістич-

ний. Логістична модель агропродовольчого сектора економіки, на наш погляд, має включати відповідні ринки ресурсів (продукції).

Список використаних джерел:

1. Алейнікова О.В. Критерії ефективності механізму державного регулювання агропродовольчого сектору економіки / О.В. Алейнікова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php>.
2. Апопій В. Трансформація механізму економічної взаємодії аграрної сфери і торгівлі / В. Апопій, І. Лопашук // Аграрна економіка, 2010. – Т.3. – №2. – С.6-10.
3. Білоцерківець О.Г. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання / [О.Г. Білоцерківець, Т.В. Бурлай, Н.Ю.Гончар та ін.]; за ред. І.В. Крючкової. – К.: Експрес, 2007. – 520 с.
4. Долан Э.Дж. Рынок : микроэкономическая модель; пер. с англ. / Э.Дж. Долан, Э. Девид, Д. Линдсей // под. общ. ред. Б. Лисовика и В.Лукашевича. – СПб.: Автокомп, 1992. – 496 с.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол. С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
6. Економічний словник / За ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова. – К.: голов. редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 624 с.
7. Забродская Л. Национальное хозяйство как единая система. Основные показатели системы национальных счетов / Л. Забродская // Экономика. Экономическая теория. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ekonomika-st.ru/ekonomika/ekon-teorija/ekon-teorija-61.html.
8. Замикула В.В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в умовах глобалізації економіки / В.В. Замикула // Державне управління: удосконалення та розвиток. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php>.
9. Заремба П.О. Стратегія стабілізації та розвитку м'ясопереробної промисловості України. Автореф. дис. д.е.н. 08.00.03 / Павло Олександрович Заремба. – Донецьк, 2008. – 36 с.
10. Крылатых Э.Н. Агропродовольственный сектор: многофункциональность, факторы развития, риски / Э.Н. Крылатых // Экономика АПК. – 2010. – №2. – С. 162-164.
11. Лопатинський Ю.М. Інституціональна трансформація аграрного сектора. Автореф. дис. д.е.н. 08.00.03 / Юрій Михайлович Лопатинський. – К., 2007. – 36 с.
12. Макконнел К.Р. Экономикс : принципы, проблемы и политика/ пер. с англ. 11-го изд. / К.Р.Макконнел, С.Л. Брю. – Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
13. Малассис Л. Анализ продовольственного сектора в рыночной экономике: методологические аспекты / Л. Малассис // Интеграция и сотрудничество в агропродовольственной сфере: XXI семинар Европейской ассоциации экономистов-аграрников. – Киев: 3-7 октября 1989 г.) / Сборник материалов. – К. : 1989. – 612 с.
14. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоури; пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 704 с.
15. Можин В.П. Проблемы оптимизации перспективного развития сельского хозяйства / В.П. Можин. – Новосибирск : Наука, 1972. – 246 с.
16. Национальная экономика (секторы) / Vúuka jazykù prostřednictvím ICT CZ.1.07/1.1.10/03.0026. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://is.vstecb.cz/do/5610/pr/zkcj/OB/E/RJ/t02/e_rj_t02.html.
17. Новий тлумачний словник української мови. – Вид. 2-е, виправлене / Укладачі В.Яременко, О.Сліпушко. – У трьох томах. – Т. 1. – К.: Аконт, 2003. – 928 с.
18. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ОК. 57000 слов / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1986. – 797 с.
19. Региональная экономика: лекции / 06.07. 2013. – [Электронное издание]. – Режим доступа: <https://gendocs.ru/v23234/?cc=12>.

20. Самуельсон П. Економіка: підручник / П. Самуельсон. – Львів: Світ, 1993. – 495 с.
21. Словник іншомовних слів; за ред. О.С. Мельничука. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.
22. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1985. – 1600 с.
23. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії / О.В. Шубравська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuw.gov.ua/portal/Sos_gum/ep/2010_3/7_Shubravska.pdf.
24. Яценко В. М. Стратегія забезпечення ефективного розвитку аграрної та переробної сфер АПК України. Автореф. дис. д.е.н. 08.07.02 / Володимир Микитович Яценко. – Миколаїв, 2004. – 36 с.
25. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель: (Экономика для начинающих и не только для них); пер. со швед. / К. Эклунд // Авт. предислов. В.В. Попов, Н.П. Шмелев; науч. ред. А.М. Волков. – М. : Экономика, 1991. – 349 с.
26. Kurt W. Rothschild. Ethik und Wirtschaftstheorie. – 1992. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – http://www.nvtc.ee/e-oppe/Kurt/ekonomika/_1.html.
- Рецензент – д.е.н., професор Дубіщев В.П.*

УДК 338.5:338.432

ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

*Бурлака О. А., к.т.н., доцент; Бурлака О. П., ст. викладач
Полтавська державна аграрна академія*

Стаття присвячена дослідженню теоретичних уявлень про природу витрат. Для реалізації мети статті проаналізовано погляди науковців, які займалися цією проблематикою, на питання сутності витрат та змістовного наповнення їх дефініцій, а також систематизовано їх визначення у нормативно-правовому та офіційному методичному забезпеченні бухгалтерського обліку. На основі здійсненого огляду наукової та нормативної літератури зроблено висновок про існуючі підходи до розуміння виробничих витрат. Досліджено сутність поняття "собівартість", з'ясовано місце собівартості в економічному механізмі господарювання аграрного підприємства. Визначено структуру собівартості виробництва продукції галузей рослинництва та тваринництва та чинників які їх формують. Розроблено пропозиції щодо зниження витрат за сучасних умов господарювання.

The article investigates the theoretical ideas about the nature of expenses. To realize the goal of the article analyzes the views of scientists who were engaged in this issue, the question of the nature of costs and content of their definitions and their definitions codified in the legal and official methodical maintenance of accounting. On the basis of the review of scientific and regulatory literature concluded that existing approaches to the understanding of the production costs. The essence of the concept of „cost”. The place cost of the economic mechanism of management in agricultural enterprises. The structure of production costs and crop sectors and factors that form them. Suggestions to reduce costs in the current economic conditions.

Постановка проблеми. Одним з найголовніших показників діяльності підприємства, навколо якого постійно точаться наукові дискусії, є виробничі витрати. Від управління процесами, пов'язаними з формуванням, обліком, компенсацією витрат виробництва прямо залежить ефективність використання обмежених виробничих ресурсів та ефективність діяльності підприємства в цілому. Особливої уваги потребують різні аспекти управління процесом планування витрат, які несе підприємство у ході виробництва, оскільки від